

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 433

M. te Velde

Veel vlam, veel rook,
te weinig vuur

MEDITATIEF 438

C. de Putter

Toenadering

WANDELEN MET GOD 439

J.T. Oldenhuis

In de doolhof
van het leed

ACHTERGRONDEN 441

C. Trimp

Regeneratie
en degeneratie

OPVOEDING EN
ONDERWIJS 444

K.J. v.d. Sloot-te Velde

Pubertijd, mooie tijd? 1

WOORD/
WEERWOORD 447

M.J. Verkerk

Hoe wegen wij
kerkelijke verdeeldheid?

en verder...

Meegelenzen

KERKELIJK LEVEN / M. te Velde

VEEL VLAM, VEEL ROOK, TE WEINIG VUUR

Moeten wij ons schamen over onze kerkgeschiedenis sinds 1944? Schamen over onze 'ware-kerk-idee' en over de 'doorgaande reformatie'? Moeten we de herinnering aan 'de breuk van 1967' maar liefst diep wegduwen? Of kunnen we nog een goed geweten hebben over ons verleden?

Het herdenkingsjaar 1994 – vijftig jaar Vrijmaking – werd een jaar van herdenken, beschrijven en evalueren. Behalve boeken als *Vrijmaking – Wederkeer* en de symposium-bundel 1944 *en vervolgens*, verscheen vorig jaar september ook het boek *Vuur en vlam* onder redactie van (alfabetisch) drs. W. Bouwman en dr. R. Kuiper.

De geschiedenis beschrijven betekent: je rekenschap geven van het verleden. Dat is vooral boeiend en spannend als het om je *eigen* verle-

den en achtergrond gaat. Je probeert de gebeurtenissen zo goed mogelijk in beeld te krijgen. Je wilt de motieven eerlijk en met inlevingsvermogen peilen. Maar je wilt ook toetsen. Daar kun je niet omheen. Onze geschiedenis is voor ons altijd een confronterend iets. Als je het boek van de geschiedenis opendoet, dan kom je van alles tegen. Dat ga je toetsen aan wat je uit Gods Woord als goed en waar hebt leren zien. En je moet kiezen ook. De geschiedenis dwingt je

vaak tot een keuze: tot instemming of afkeuring of een combinatie van die twee.

In dit artikel wil ik in het kort aandacht geven aan *Vuur en vlam*. Niet in de rubriek 'Boekbespreking', maar in 'Kerkelijk leven'. Dat lijkt in een tamelijk a-historische tijd als de onze wat vreemd. Maar kennelijk zitten we in een fase van kerkelijke ontwikkelingen, waarin de visie op het 'vrijgemaakte' verleden van de jaren 1944-1969 een behoorlijke rol speelt in de positiekeuzes vandaag. Dat geldt de visie op de kerk, de verhouding van kerk en organisatie, de beoordeling van de 'breuk van 1967' en de relatie met de Nederlands Gereformeer-

de Kerken. Vandaar dat we *Vuur en vlam* als actueel boek aan de orde stellen in 'Kerkelijk leven'.

Vuur en vlam

Herdenken, peilen, toetsen, **kiezen**, dat gebeurt uitvoerig in *Vuur en vlam*. Zes historici uit de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken en twee uit de Nederlands Gereformeerde Kerken hebben zelfstandig onderzoek gedaan in bronnen en literatuur. Op basis daarvan geven ze een beschrijvingen weging van een aantal aspecten van het vrijgemaakt-gereformeerde leven in de periode 1944-1969.

De aspecten die aan de orde komen zijn de volgende: A. Janse en zijn positie in de kerken van de Vrijmaking 1944-1960 (A. Janse jr.); gereformeerd studentenleven en wetenschappelijke initiatieven 1944-1974 (R. Kuiper); **gereformeerd** onderwijs in Groningen 1944-1969 (K. Gunnink); het blad *Contact* 1950-1968 (P.H. de Jong); de redactiewisseling bij *De Reformatie* en de oprichting van *Opbouw* 1955-1957 (W. Bouwman); het conflict rond ds. A. van der Ziel (L. Gunnink-Drint); de 'Open Brief' van 1966 (P.H. Siebe).

Dr. R. Kuiper heeft gezorgd voor een inleidend hoofdstuk 'Vrijmaking of wederkeer', dat een 'verklarend kader' wil aanreiken voor de diverse aspecten die aan de orde komen. En prof. dr. A.Th. van Deursen maakt in een laatste hoofdstuk de balans op in een 'Terugblik'. Twee hoofdstukken van bijzonder belang.

Het lijkt me wat te veel gezegd (zoals R. Kuiper doet) dat dit boek de 'eersteling' zou zijn van de historische publikaties over het vrijgemaakt-gereformeerde leven (7). Er is toch al wel het een en ander verschenen op dit gebied. En al is dat dikwijls door theologen geschreven, het mag m.i. meetellen als (kerk)historisch vakwerk.'

Vuur en vlam is intussen in menig opzicht een respectabel boek. De

schrijvers behoren – op Van Deursen na – tot de jongere generatie. Ze zijn geboren tussen 1957 en 1967. Ze zijn allemaal dr. of drs. in de geschiedeniswetenschap. Hun bijdragen berusten op grondig onderzoek. Als regel zijn die goed gestructureerd en geschreven in een leesbare stijl. Ze geven veel informatie en verrijken het inzicht in de gebeurtenissen van de jaren vijftig en zestig. Ze proberen zo eerlijk mogelijk alles te beschrijven. Ze zijn terughoudend in het leveren van een eigen oordeel. Dat klinkt echter – het kan niet anders! – voor de goede verstaander toch wel door hun beschrijvingen heen.'

Veel crisis, weinig opbouw?

Een degelijke aanpak dus. Toch vind ik de **opzet** van het boek, gezien de boodschap die er tenslotte in doorklinkt, niet bevredigend.

Vuur en vlam wil de opbouw en de crisis van het **vrijgemaakte** leven tekenen (8). Maar in de selectie van onderwerpen en in de behandeling ervan, **krijg** je de indruk dat onze geschiedenis zo'n beetje een en al conflict was. Veel crisis, weinig opbouw! Dat lijkt de doorgaande lijn van dit boek. En daarmee werd het een eenzijdig boek.

Eigenlijk is het alleen prof. Van Deursen die deze eenzijdigheid indirect aan de orde stelt. Historici, zo zegt hij, hebben vanuit hun vakmanschap een andere aanpak dan **predikanten** die over kerkgeschiedenis schrijven. Predikanten hebben het veel meer over dogma en kerkbestuur, over de kerkelijke leiding. Historici richten de aandacht vooral op het leven van de gemeente. Volgens Van Deursen laat *Vuur en vlam* echter in dat opzicht ook vragen open. Vragen naar de plaatselijke gemeente, de prediking, arnbsdienst, jeugdwerk, enzovoorts.

Vragen. Dat **lijkt** me wel heel vriendelijk gezegd. De gemeente, de gewone mensen, komen eigenlijk* het hele boek maar weinig voor!

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24.8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes. Postbus 25.4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Het dagelijks kerkelijk leven in een gewone gemeente mis ik, veel meer nog dan in een (voornamelijk) 'domineesboek' (als u wilt) als *Vrijmaking – Wederkeer. Vuur en vlam* is wat dat betreft een on-evenwichtig boek geworden, omdat het veel over de instituten en de organisaties gaat, veel over congressen en visies, veel over het spreken en schrijven van dominees en andere opinieleiders. En vooral ook veel over polemieken en door-drijverij, en kortsluitingen conflict. Ook daar waar het mogelijk was over opbouw te spreken en de gewone mensen en het gewone werk, en zelfs de kinderen, in beeld te brengen, gebeurt dat niet. Ik denk hier aan het tweede hoofdstuk van Kuiper over de studenten. Volgens mij is hier te veel tegelijk aangepakt. Misschien mee daardoor, maar zeker niet daardoor alleen, is deze bijdrage een soort 'conflict-en oppositie-kroniek' over vrijgemaakte studenten en academici geworden. In hoeverre jongeren zich in hun studententijd positief gereformeerd hebben ontwikkeld en welke positieve arbeid van gereformeerde academici er is geweest, daar horen we niets over. Schrijnend is die trend ook in het hoofdstuk over het onderwijs in Groningen. Hoeveel goeds en positiefs er in de Groninger gereformeerde scholen (lagere, ULO, HBS-Lyceum) aan hele generaties kerkjeugd is meegegeven, daar worden we niets van **gewaar**. De eerste helft geeft (nogal beperkt) de schoolstrijd rond de oprichting van lagere scholen weer. In de tweede helft wordt het ongelukkige conflict-Nieboer (1964-1969) breed uitgemeten. Waarom? Waarom zoveel crisis en conflict? En waarom zo weinig over de opbouw en over de zegen die er toch in het gereformeerde leven in al die jaren ook geweest is? En waar blijven de 'gewone' mensen met hun motieven, hun geloofskeuzes, hun zoeken van Gods koninkrijk? *Het is hier te veel vlam eh te weinig vuur!* Wie voor zijn

meningsvorming vooral op dit boek afgaat, loopt groot risico door de vlammen en door alle rookontwikkeling heen het vuur, het echte vuur, niet meer te zien. Biedt dit boek goede hulp bij het herdenken, toetsen en kiezen? Mijns inziens onvoldoende op enkele centrale, kader bepalende punten. Ik wil dat nader aanwijzen.

De ware kerk

In *Vuur en vlam* proef ik bij diverse auteurs een heel **kritische** houding tegenover de wijze waarop in de vrijgemaakte kerken altijd over de ware kerk en over het adres van de kerk is gesproken. Ze noemen het dan 'de heersende ware-kerk-idee' of 'het vrijgemaakte kerk-denken'. Kuiper en Van Deursen zien dat als iets nieuws, een reactie op de kuyperiaanse **pluriformiteits**-theorie.

Drs. Siebe waagt zich zelfs aan een psychologische verklaring: de vrijgemaakten hadden een trauma opgelopen doordat ze uit de kerk waren gezet. Nu gingen ze dat trauma **sublimeren** (het negatieve omzetten in iets hogers) door te zeggen dat ze de enige ware kerk waren (242). Kuiper neemt een citaat van H.R. Rookmaker over, waarin de vrijgemaakte kerken er niet best afkomen. Ze roepen wel: 'Des HEREN tempel, des HEREN tempel zijn wij', maar geestelijke **vernieuwing** blijft uit (28).

In *Vuur en vlam* wordt 'het vrijgemaakte kerk-denken' veel te veel op één hoop gegooid. En, even kort gezegd, die wordt ook te veel in de richting van de visie van ds. **Hoorn** gedrukt. En de verdediging ervan **krijgt** niet echt stem in dit boek. Dat de 'ware-kerk-idee' van Schilder en Greijdanus en zo veel anderen wel eens wat méér zou kunnen zijn dan een idee, en méér dan een tijdelijke maar uiteindelijk ongelukkige constructie tegenover A. Kuiper, dat worden we niet **gewaar**. Wat we in dit verband met artikel 28-29 N.G.B. moeten, blijft mistig.

En als het gaat over de vraag, of de ware kerk gebroken zou kunnen zijn, wordt helaas de visie van C. **Trimp** onjuist weergegeven (217).

Het is bovendien jammer, dat de auteurs kennelijk het verschil over de Vrijmakingen de kerkvisie als **hèt** centrale punt in de conflicten van de jaren zestig zien. De **leer**-kwesties die er speelden, rond ds. B. **Telder**, ds. L.E. Oosterhoff en de leer over de wet van de Kamper predikanten, worden wel even genoemd, maar ze worden als secundair beschouwd. De **algemene** vragen die hier achter weg komen over binding aan de belijdenis en over tolerantie verdwijnen achter de veelheid van kwesties over kerk en doorgaande reformatie. Mijns inziens had in *Vuur en vlam* een hoofdstuk over binding aan de confessie en over tolerantie niet mogen ontbreken. Het beeld dat nu wordt opgeroepen is een wezenlijk scheef beeld. Alles wordt weer aan de kerk-kwestie opgehangen.

'Doorgaande reformatie'

De doorgaande reformatie is in *Vuur en vlam* eigenlijk voortdurend ter sprake. Kuiper is er gewoon tegen, zo lijkt het in zijn bijdragen. Hij vindt het een nogal menselijk project, een stuk activisme, waarin men z'n eigen 'vrijgemaakte gelijk' wilde halen en waar bij veelal 'een hoogmoedige geest' heerste.

Het staat de auteur uiteraard vrij om de 'doorgaande reformatie' zo te beoordelen. Maar dan mag je van een historicus wel verwachten, dat hij alle motieven en argumenten van die beweging doorgeeft en recht doet. Zeker als hij pretendeert een 'verklarend kader' voor heel *Vuur en vlam te schrijven*.

In dat opzicht is de betreffende bijdrage van Kuiper nogal dun. We **krijgen** maar weinig informatie over het brede palet van overwegingen en factoren die geleid hebben tot de oprichting van gerefor-

meerde organisaties. Met behulp van publikaties als van J.P. de Vries en H.J.D. Smit had hier veel méér gezegd kunnen en moeten worden!

Dikwijls komt in dit verband het ethisch conflict ter sprake. In **Vuur en vlam** krijgt dat een te overheersende plaats. Ik zou willen verwijzen naar het laatste 'Jaaroverzicht' van prof. K. Schilder in het **Handboek** voor 1952. Hij bespreekt daar de 'nivellerings- en doorbraak-actie op grote schaal' (148) die overal gaande is. En hij pleit ervoor elkaar de tijd te geven voor verkenning van de situatie 'in allerlei voor infiltratie en doorbraak geen tegenweer meer hebbende, christelijk begonnen, maar intussen verlopende organisatie' (150).

Hier waren dus in Schilders ogen (terwijl hij best wist van kleinheid in het 'zelotisch drijven' van **sommigen**) toch in het verlengde van de jaren dertig veel grótere dingen gaande dan een ethisch conflict of een trauma! Je kunt vinden, dat Schilder en de vroege **vrijgemaakten** dat verkeerd zagen. Maar dan moet je ze wel eerst in hun motieven zuiver tekenen.

Daarbij is dan ook nog de notitie nodig, dat het met de 'kerkbinding' van gereformeerde organisaties helemaal niet zo eenduidig ligt. In de praktijk werden onze gereformeerde organisaties inderdaad door vrijgemaakte mensen opgericht. Maar lang niet alle organisaties stelden lidmaatschap van een vrijgemaakte Gereformeerde Kerk als eis. Soms is dat pas rond 1970 zo geregeld. Daar zitten nog weer hele verhalen aan vast, die voor een billijke oordeelsvorming onmisbaar zijn.

De kwestie Van der Ziel

Een apart hoofdstuk is gewijd aan het conflict rond ds. A. van der Ziel, geschreven door drs. L. Gunnink-Drint. Haar verhaal geeft in het algemeen wel een goede indruk van deze kwestie. En er kunnen bij de hele gang van zaken rond Van

der Ziel zeker **kritische** vragen worden gesteld. Maar op twee belangrijke punten doet de auteur de geschiedenis jammer genoeg geen recht.

In de eerste plaats geeft ze het standpunt van de kerkeraad van Groningen in 1960 en van Groningen-Zuid in 1962 tegenover het 'synodale' verzoek tot samenspreking niet goed weer (188-190). Het is niet zo, dat zij samenspreking volledig weigerden totdat de 'synodalen' schuld hadden beleden en de leer- en tuchtuitspraken hadden **weggeruimd**, zoals mevrouw Gunnink schrijft. Integendeel, ze lieten ook zónder dat de mogelijkheid van samenspreking open. Maar dan moest er toch wel van enige twijfel bij de 'synodalen' sprake zijn, in plaats van een pertinente handhaving van de tucht. En zulke twijfel was er in 1960-1962 helemaal niet.

In de tweede plaats doet mevrouw Gunnink de kerkeraad van Groningen-Zuid ook geen recht, als ze herhaaldelijk zegt (181, 196), dat de kerkeraad van de diepe meningsverschillen met Van der Ziel over de Vrijmaking en art. 28-29 NGB een 'orde-kwestie' heeft gemaakt.

Orde-kwestie is hier helemaal het goede woord niet. Je kunt het betreuren, dat in de procedure-Van der Ziel niet meer inhoudelijk zijn prediking en catechese en **publikaties** zijn besproken en beoordeeld. Maar zoals elke kerkelijke kwestie spitste zich de zaak tenslotte op een concreet punt toe: mag Van der Ziel in de gemeente feitelijke **tegenleiding** geven tegen het beleid van de kerkeraad of niet? Dat was niet puur een orde-kwestie! Dat had alles te maken met de attitude, de houding en mentaliteit waarmee iemand in de kerk dienst doet. Ben je dienaar van Christus en de gemeente? Of ga je je eigen weg? Met beroep op de Schrift (niet op de orde!) heeft de kerkeraad aan Van der Ziel gevraagd zich van het geven van tegenleiding te onthouden. Hij heeft dat hardnekkig geweigerd.

Moet een kerkeraad dat laten gaan? En is dat alleen een **orde-kwestie**?

In haar 'Epiloog' zet mevrouw Gunnink met verwijzing naar een artikelje van H.P. de Roos uit 1991, de zaak van Van der Ziel eventjes op één lijn met een jonge ouderling die bij zijn bevestiging een roze overhemd droeg in plaats van het voorgeschreven wit. Dit element uit de afsluiting van het artikel karikaturiseert de zaak-Van der Ziel en staat haaks op wat in het artikel aan ernstige zaken is verhaald. Een ongelukkige misgreep!

Open Brief

Het hoofdstuk van drs. P.H. Siebe over de 'Open Brief' vind ik in verschillende opzichten het beste uit **Vuur en vlam**. We kunnen er veel uit leren over de achtergronden en over wat de schrijvers van de brief dreef. Minder goed komen de **bezwaren** tegen de brief uit de verf. Het is soms alsof Siebe in het citeren van J. Kamphuis en C. Trimp meer afstand neemt en minder invoelings- en analyse-vermogen kan opbrengen dan in het weergeven van Schoep of G. Janssen.

Het lijkt toch ook, alsof Siebe niet goed scherp heeft gekregen wat nu de visie van de Open Brief op de Vrijmaking was. Hij vat die zo samen: 'Ook deze groep geloofde dus dat de Vrijmaking confessioneel verantwoord was en geboden' (243). Maar dat woord 'confessioneel' klopt hier niet. Het verschil was juist, dat Schoep c.s. de Vrijmaking **niet** rechtstreeks wilden verbinden met wat de confessie in art. 28-29 NGB over de kerk zegt! De Vrijmaking was wel 'door Gods Geest gewerkte **gehoorzaamheid**' (OB), maar niet een gebeuren op het niveau van art. 28-29.

Overigens wordt in **Vuur en vlam** het meningsverschil over de Vrijmaking en de kerk ten onrechte bijna steeds getekend als iets tussen twee vaste partijen: een meerderheid (aangevoerd door de **ijverige**

doorgaande reformatie-mensen) en een minderheid (die steeds oppositie voerde). Maar de werkelijkheid was heel anders, veel genuanceerder en gevarieerder. Men kan de 'vrijgemaakte' kerk-visie scherp-slijperij vinden en een verwerpelijke nieuwigheid. Men kan vinden, dat de huidige **Nederlands-gereformeerden** dat op tijd en goed gezien hebben. Maar dan moet wel gezegd worden dat veel predikanten die in de jaren vijftig en zestig 'synodaal' of 'buitenverband' zijn geworden, zelf mee aan de slijpsteen hebben gestaan, **Veenhof** en **Visée** en **Den Boeft** voorop, om maar een paar namen te noemen.

Verder gesprek nodig

Dan komt het er vervolgens op aan, om toch maar de visie over de kerk nog eens samen te bespreken op basis van wat de Schrift zegt en wat we in onze confessie belijden. **Sommigen** onder ons praten daar heel negatief over en vinden dit 'uitgekauwde vragen'. Nu is dit zeker niet de enige prioriteit in onze kerken. Maar een boek als *Vuur en vlam* laat m.i. zien, dat het wel degelijk een noodzakelijk gespreksthema is.

Hier is immers een jonge generatie academici aan het woord, die, als ik het goed zie, in menig opzicht meer affiniteit heeft met de oppositie van de latere 'buitenverbanders' in de jaren zestig, dan met de koers die de Gereformeerde Kerken in hun kerkelijke vergaderingen met vallen en opstaan hebben gekozen. Hoe kan dat? Ik denk dat er zeker twee oorzaken zijn. De eerste betreft de achtergrond van waaruit je schrijft en positie kiest. In welke gezinnen en gemeenten en op welke scholen hebben de auteurs hun vorming gehad en hun ervaringen opgedaan? Als 'stevige tegenzin' (239, Siebe) of 'weinig over het verleden praten' (39, Kuiper) daar de kijk op de breuk van 1967 kenmerkte, dan ontmoeten we daar nu de vruchten van. Dan is dit min-

stens voor een deel oude onvrede die in een nieuwe generatie op-nieuw om aandacht vraagt. De tweede oorzaak ligt, dunkt me, in de algemene geestelijke verschuivingen sinds de jaren zestig. Relativering van verschillen, nadruk op compromis, discussie, individuele vrijheid, het tussen haakjes zetten of ombuigen van het confessionele spreken over ware en valse kerk – dat zijn allemaal dingen die vandaag goed in het gehoor liggen en nauw aansluiten bij het levensgevoel van kerkmensen, zeker van de jongere generatie.

De redactie van *Vuur en vlam* ziet haar boek als een bijdrage in de toenadering tot de Nederlands Gereformeerde Kerken (8). Inderdaad, dit boek stelt ons voor indringende vragen. Is er bij de jongere generatie in onze kerken een verschuiving gaande in de richting van het Nederlands-gereformeerde denken? En willen we dat? Is dat bij een open Bijbel en ten overstaan van de gereformeerde belijdenis een verantwoorde weg?

Tenslotte

In één artikel kun je een inhoudrijk boek als *Vuur en vlam* niet in alle onderdelen recht doen. Je zou op allerlei punten in gesprek willen gaan met de auteurs, onge-noemde gegevens willen aandra-gen, geschetste beelden willen aanvullen, geciteerde passages nog eens samen willen analyseren. In dit bestek moet dat achterwege blijven.

De auteurs hebben recht op waardering voor veel werk dat ze verzet hebben. Hun boek kan een substantiële bijdrage leveren aan onze kennis van belangrijke episoden uit onze kerkgeschiedenis. Maar *Vuur en vlam* is niet direct een goede en betrouwbare gids in het peilen en toetsen van ons verleden en in het vinden van een goede koers in actuele vragen. Daarvoor blijft het nog te onduidelijk. Welke dingen we als voorbijgaande vlammen en rook-

wolken moeten zien, en wáár we het blijvende vuur mogen zien branden.

¹ Prof. Van Deursen maakt daar een nuchtere opmerking over (256): 'Geschiedenis is een toegankelijk vak. Bronnen kritisch lezen is een vaardigheid die vooral steunen moet op kennis van zaken en gezond verstand. Naar de ambachtelijke zijde hoeft er dus geen groot onderscheid te bestaan'.

² Het boek telt honderden noten. Ze staan helaas niet aan de voet van de bladzijde, zodat je telkens moet bladeren om te zien, of een stelling bijv. op een schriftelijk stuk uit de tijd zelf of op een mondelinge uitspraak van recente datum berust. Overigens mis ik ook een namenregister. Dat had niet mogen ontbreken!

Extra nummers van De Reformatie...

kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t n v De Reformatie Goes onder vermelding van jaargang en nummer

Dit zijn de kosten (incl. porto):

- 1 ex.: f 3,35
- 2 ex.: f 6,00
- 3 ex.: f 8,65
- 4 ex.: f 10,60
- 5 ex.: f 12,55

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

Ik wil met u kijken naar de moeite die Paulus zich getroost om zijn toehoorders te bereiken, zoals beschreven in de 1 Corinthie-brief. Die bereikbaarheid is kennelijk niet vanzelfsprekend. Ook in andere brieven zien we dat Paulus niet vanzelfsprekend door iedereen aanvaard wordt. Zijn gezag wordt regelmatig ondermijnd. Soms moet hij zelfs op zijn strepen gaan staan.

Paulus plooit zich

Regelmatig zien we dat Paulus bepaalde dingen doet **terwille** van de mensen met wie hij in contact is. Of juist dingen nalaat.

Bijvoorbeeld: hij vraagt geen **tractement** of vergoeding van de gemeente waarvoor hij werkt. Hoewel hij daar wel recht op had. Tussen de bedrijven door naait hij tenten. **Daarmee** voorkomt Paulus het idee dat hij uit eigenbelang bezig is.

Zo bouwt Paulus een brug naar mensen met wie hij in contact is.

Daar hangt een prijskaart aan

Als ik een handwerk-klus van drie uur moet doen, dan lukt het me vrijwel niet om daar de tijd of energie voor te vinden. Paulus moest een véélvoud aan uren dierenhuiden naaien. Een hard leven. Hij doet dat allemaal ter wille van het evangelie, 1 Cor. 9.

Vergaande aanpassing

Ook op religieus terrein past Paulus zich vergaand aan.

Hij wordt de Joden een Jood, om hen te winnen.

In **10 : 25** zegt Paulus dat alles ge-

geten mag worden wat in de vleeshal te koop is, maar in **8 : 13** heeft hij uitgeroepen dat hij in eeuwigheid geen vlees meer wil eten, als hij daarmee zijn broeder aanstoot zou geven. Het woord 'aanstoot' komt niet steeds van hetzelfde Griekse woord: in deze tekst staat het bekende 'skandalon', d.w.z. de steen waarover iemand struikelt en daardoor tot zonde komt; ook wel: **val(kuil)**. In **10 : 32** staat een ander woord dat weergeeft: val iemand niet aan, veroorzaak geen verwonding.

Omdat Paulus binnen één brief dat vleeseten zowel toestaat als afraadt, is de vraag te stellen of Paulus' aanpassing zich beperkte tot de periode dat die persoon in zijn omgeving was.

Schijnheilig?

Is het niet schijnheilig om in aanwezigheid van bepaalde mensen sommige dingen niet te doen, die je vervolgens elders **wél** doet? Ontstaat er zo niet een soort dubbelleven?

Paulus lijkt hun religieuze **eetge-**

M meditatief

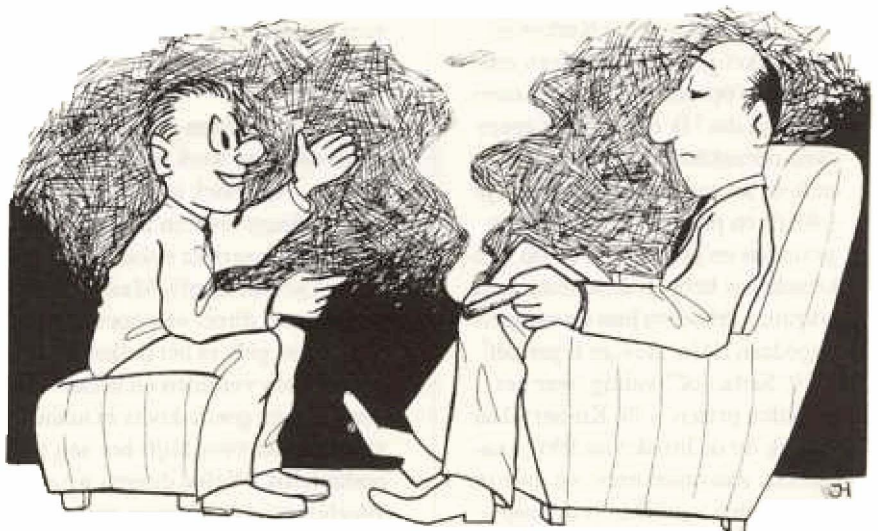
woonte over te nemen, terwijl hij op een ander moment datzelfde lekers **wél** neemt, of op zijn minst goedkeurt dat anderen het nemen. Spreekt hij zijn **ruimere** standpunt ook steeds uit?

Paulus vindt dit wisselend gedrag kennelijk niet schijnheilig. Het is **terwille** van de naaste, om hem te blijven bereiken. Om hem te behouden voor Christus.

Grenzen aan de aanpassing

Paulus preekt geen eindeloze aanpassing. In Gal. **2 : 11** vv. verzet hij zich tegen Petrus, omdat die zich te vergaand aanpast inzake het aan één tafel eten met **heiden-christenen**. Omdat bepaalde Joden zich daaraan ergeren, schikt Petrus zich naar hen. Paulus veroordeelt dit omdat daardoor de **heiden-christenen** ten onrechte onder druk gezet zouden worden om zich te schikken naar de gewoonten van de Joden-christenen.

Wanneer er andere mensen op het toneel verschijnen kan er dus een nieuwe aanpassing nodig zijn.

IN DE DOOLHOF VAN HET LEED

J.T. Oldenhuis

Teer is de zaak waarvoor ik in deze bijdrage aandacht wil vragen. Het is het verdriet. Het is er in vele vormen. Duidelijk zichtbaar, stil verborgen, altijd op de achtergrond, verdriet waar nooit over gesproken mag worden, of verdriet dat nooit ongenoemd mag blijven. Het is er in zoveel soorten als er mensen zijn. Geen mens is zonder. Verdriet hebben is een 'vitale aangelegenheid' genoemd. Het is niet af te meten op een weegschaal. Het heeft altijd te maken met verlies. Iemand loslaten, moeten opgeven, afstaan of iets kwijtraken, iets dat zoveel betekende. Het kan werk zijn, positie, vitaliteit, ook een vriend, een vriendin, een kind, een vader of moeder, de man, de vrouw. Het diepste verdriet betreft dat wat definitief onherstelbaar is. Dat is het verdriet dat ontstaat door de dood. De relatie die er was van mens tot mens is volstrekt voorgoed verbroken in dit leven. Een zoon die emigreert kun je bellen en misschien nog eens opzoeken; een dochter die nooit meer thuis wil komen kun je misschien toch nog eens weerzien. De hoop daarop is het element dat dit verdriet kleurt. Maar de dood is de onverbiddelijke scheidingmaker, de relatie is absoluut onherstelbaar verbroken voor de rest van dit leven. Wie gelooft in God, weet, dat elk mens uit zijn hand is gekomen en voor Hem leeft. Ook na het sterven. Hij kent de zijnen, noemt hun naam, dat geeft hun bestand. Dat blijft. Het betekent geborgenheid. Maar het maakt ze tegelijk onvervangbaar.

Onzegbaar

Er wordt veel geschreven over ver- & &. Het is in duizend vormen be-

schreven. In romans en gedichten. Grote geesten hebben zich uitgeput om de woorden te vinden die het onzegbare benoemen. Herkenning moet troost geven. Er zal geen einde aan komen, net zo min als er een einde zal komen aan het verdriet. Elke keer is het weer anders. Elke persoon is anders. Elke relatie ook. Soms is er een schreeuw om herkenning. 'Verdriet kit al mijn krachten samen/zodat ik roerloos word als steen./Mijn hele wezen wordt materie,/een ondoordringbaar star mysterie,/o sla de rots, opdat ik ween' (Vasalis). De priester Marinus van den Berg, die deze regels citeert in zijn gevoelige boekje *Afscheid serieus nemen*, laat er de volgende zinnen op volgen, die ik in hun geheel afschrijf:

Verdriet richt een mens naar binnen.

Verdriet sluit je af.

Wat om je heen gebeurt, gaat aan je voorbij.

Je bent als uit de tijd getild.

Verdriet vraagt veel van je energie.

Het vreet aan je krachten.

Je wordt er kwetsbaarder door.

Eerder ziek.

Meer kans om te vallen.

Je evenwicht is verstoord.

Het vanzelfsprekende is onzeker.

Je ogen zijn rood van tranen.

Je mond is gespannen.

Je hart is zwaar.

Doolhof

Verdriet is een doolhof genoemd (Ter Horst). 'Men weet er de weg niet. De uitgang is moeilijk te vinden. En vaak komt men terug op plaatsen waar men al eerder is geweest.' Men spreekt over **verwerking**. Dat woord heeft iets **afsto-**

Wandelen met God

tends. Het ruikt naar processen die men in gang zet om oud vuil te verbranden en onnutte dingen te laten verdwijnen. Alles moet opgeruimd. En ook nog schoon. We gebruiken ongemerkt veel woorden met pijnlijke bijbetekenissen. Want verdriet is iets dat niet 'verwerkt' wil worden. Het wil gekend worden, erkend. En alleen dan kan het worden gestild, misschien. Tsjechow vertelt het verhaal van Potapow, de oude koetsier in Leningrad. Hij vervoert met zijn slee voor enkele kopeken passagiers door de stad. En elke keer begint hij opnieuw te vertellen: weet u meneer, mijn zoon is deze week gestorven. Maar niemand wil zelfs maar luisteren. Hij moet het vertellen. Hij moet het kwijt. Hij moet alles vertellen. Het wordt een obsessie. Tenslotte vertelt hij het 's avonds in de stal aan zijn paardje. Dat luistert.

Deelneming

In de doolhof van het verdriet is het goed iemand tegen te komen. Het moet niet vreemd gevonden worden, als je elkaar daar voor een tweede keer treft. Hoort dat niet bij een doolhof? De uitgang is niet zomaar gevonden. Soms is men ook helemaal niet direct op zoek naar de uitgang. Jobs vrienden zwegen zeven dagen. En toen ze hun mond opendeden ging het juist helemaal niet goed. Wij betuigen onze deelneming. Zo zeggen we dat. Ieder heeft dat wel eens gedaan. We formuleren een goede wens. We wijzen op de troost die God geeft. We spreken over de opstanding der doden. Maar het zou ons niet vreemd moeten voorkomen, als er net zo gereageerd wordt als Marta deed, toen Jezus haar zei dat haar broer

zou herrijzen: 'Dat weet ik wel', zei ze, en daarmee was haar verdriet niet 'verwerkt'. We zeggen 'sterkte'. Er zijn er die dat woord niet meer kunnen horen na een tijd. Hoe nemen we eigenlijk deel aan iemands verdriet? Alleen door het woord deelneming te gebruiken? Deel-neming veronderstelt deel-gé-ving. Daarvoor is nodig dat er wat gezegd kan worden. Iets van het onzegbare, omdat het verlies onvervangbaar is. De taal is een medicijn genoemd. Taal vraagt tijd. Tijd die gegeven wordt. Deelneming zonder investering van tijd is onmogelijk. Rouw wordt zo gauw gestroomlijnd. De maatschappij geeft er vaak niet meer plaats voor dan voor wat door de begrafenispolis is gedekt en in de werkroosters van het personeel past.

Tijd

Wat een verdriet wordt er verwoord in de psalmen. En wat is er een tijd aan gegeven. Dagen en nachten worden genoemd. Vele ke-

ren. Er is tijd gevraagd voor verdriet. Er is tijd gegeven aan verdriet. Hoor:

*Kreunend en afgemat
schrei ik nacht aan nacht op mijn bed
doordrenk ik mijn peluw met tranen
mijn ogen, van wanhoop halfblind
staren dof op al mijn belagers*
(Ps. 6, Willibrord-vertaling)

*Bij dag roep ik, mijn God – Gij blijft zwijgen
bij nacht – en ik word niet gestild...
Als water dat wegloopt verga ik,
alsof heel mijn gebeente is ontwricht
mijn hart lijkt geworden tot was,
het begint te begeven van binnen.*
(Ps. 22, Willibrord-vertaling)

*Alle dagen ga ik in het zwart...
ik kan schreeuwen, zo hamert mijn hart
Heer... mijn hart bonst, mijn kracht is vergaan,
straks begeeft mij het licht van mijn ogen.*
(Ps. 38, Willibrord-vertaling)

*Mijn tranen zijn mijn brood
bij dagen en bij nacht
waar men van vroeg tot laat
mij zegt: waar is uw God?*
(Ps. 42, Willibrord-vertaling)

Troost

Troost kan alleen beginnen als er tijd gegeven wordt voor tranen. Ze bestaat niet in het zo spoedig mogelijk wegwerken van het leed. Troosten kost tijd. Tijd om te luisteren. En vervolgens ongeveer evenveel tijd om iets te zeggen. Te proberen althans. Om samen de weg te zoeken uit de doolhof, waarin men vaak langs dezelfde plaatsen zal komen voor men de uitgang vindt. Zelfs als de richting waarin gezocht moet worden al lang bekend is. God die geen van de zijnen verliest. Nooit. Oren heeft. Zijn oor neigt (Ps. 116). Hulp heet en herder is. Achter Hem aan komt een mens uit bij heil en goedertierenheid (Ps. 23). Echt.

Leest u DE REFORMATIE van een ander?

Neem zelf een abonnement voor maar f 46,25 per halfjaar

Vul onderstaande bon in en stuur hem in een open envelop zonder postzegel aan:
De Reformatie, Antwoordnummer 10, 4460 VB Goes.

Of bel even: 01 100-15591

Ja, ik wil voortaan De Reformatie elke week in mijn brievenbus.

Naam: .....

Adres: .....

Postcode: .....

Woonplaats: .....

Ik wacht met betalen op uw acceptgirokaart.

REGENERATIE EN DEGENERATIE

C. Trimp

Achtergronden

Nicodemus (Joh. 3 : 3vv.).

Het valt op dat de Heilige Schrift niet alleen spreekt over de **noodzaak** van deze wedergeboorte, maar ook zonder aarzelen spreekt van de **realiteit** van dit nieuwe leven (vgl. 1 Petr. 1 : 3, 18v., 23 en Tit. 3 : 5).

Ons wordt niet gezegd dat wij 'er zijn' (in de zin van 'gearriveerd-zijn'), wanneer wij wedergeboorte ontvangen, maar Gods Woord bevestigd ons dat wij – als pas-geboren kinderen – net **begonnen** zijn. Wedergeboorte vraagt, net als de natuurlijke geboorte, om een **vervolg** (1 Petr. 1 : 13vv., 22vv.; 2 : 1w., 11vv.). Dat vervolg is het groeien en streven naar de 'volkomenheid', de geestelijke volwassenheid.

Vertraging en verslappung daarentegen vormen een ernstige ziekte, die onze gezonde groei belemmert (Hebr. 5 : 12vv.; 6 : 1vv., 11, 12).

De risico's van zo'n terugval zijn niet gering, blijkens Hebr. 6 : 6-8.

Wanneer het proces van voortgaand nieuw leven wordt gestremd, begint er een ander proces in ons hart en leven: de degeneratie en de falsificatie. Dat geldt voor ieder persoonlijk en het geldt ook voor ons samenleven als gemeente. Want de kerk – dat zijn wij, wij-met-elkaar.

Bloei of neergang van de kerk is niet een autonoom proces, dat zich ergens boven ons leven voltrekt. De kerk is een lichaam. Dat lichaam wordt ziek, wanneer de leden kwijnen.

Wat wij vorige week 'verwording' noemden, mogen wij dus ook **degeneratie** noemen. Zij is de grote vijand van de regeneratie. Degeneratie staat tegenover regeneratie als 'oude mens' contra 'nieuwe mens' (zondag 33 HC). Eerstgenoemde

Vorige week dachten wij na over het woord, dat de kerk ten prooi kan vallen aan een proces van verwording. Wij hebben daarbij niet allereerst gelet op de 'voortgang' en de 'consequenties', maar ons geconcentreerd op de mogelijke herkomst van deze ontaarding. We vroegen daarbij aandacht voor onze zondige aard, onze reactiehouding, onze neiging om niet te buigen onder het 'juk van Christus' en voor de liefdeloosheid van ons hart. Al deze zaken kunnen – elk voor zich en samen – het liefdeswerk van God in ons leven en samenleven blokkeren. Bijbels gezegd: het 'volmaakt worden van de liefde' in de weg staan (zie 1 Joh. 2 : 5; 4 : 12, 17v.). Daarbij komen ons als vanzelf de 'visitatie'-rapporten van Christus zelf (Openb. 2 en 3) in de gedachten. Wij willen dezelfde zaak nog eens overdenken – ditmaal vanuit het spreken van de Heilige Schrift over de wedergeboorte (= regeneratie).

De wedergeboorte

Het woord 'weder-geboorte' verwijst ons naar het wonder van het nieuwe begin. God legt ons niet vast op onze herkomst, aanleg en erfelijke belasting. Hij heeft ons bestemd voor een nieuw leven: het leven in de 'nieuwe gehoorzaamheid' – om met het Doopsformulier te spreken.

Wij kunnen in dit verband natuurlijk niet een breed leerstellig exposé geven over 'de' wedergeboorte. In dat geval zouden we minstens een uitleg moeten bieden van art. 24 NGB, Dordtse Leerregels III/IV

en HC antw. 8, 43, 45, 64, 70, 73, 76, 86-91 en 114, en het Schriftbewijs bij al deze confessionele teksten.

Wij beperken ons tot enige bijbelse gegevens.

'Weder-geboorte' wil zeggen dat God ons een nieuw begin en een nieuw leven geeft. Wij worden andere mensen – in vergelijking met ons leven zoals wij dat bij onze geboorte ontvingen.

De noodzaak van dat nieuwe begin (het 'uit God geboren worden', Joh. 1 : 12, 13), heeft onze Here Christus in ronde woorden aangegeven tijdens zijn gesprek met

moet per se dood, wil laatstgenoemde kunnen opstaan en sterk worden. Dat betreft niet slechts onze persoonlijke, individuele weg naar het heil van God. Wat wij daareven zelden, geldt volledig voor ons leven als gemeente van Christus. Juist in art. 29 NGB treffen wij de kerkleden aan, van wie gezegd wordt dat zij

- voortdurend strijden tegen eigen zwakte door de kracht van de Heilige Geest;
- toevlucht nemen tot (de lijdende en gekruisigde) Christus om zo de reiniging van hun leven te mogen ontvangen;
- de zonde ontvluchten, de gerechtigheid najagen, het vlees kruisigen met zijn werken en
- zich oefenen in de liefde tot God en de naasten.

De kerk van Christus wordt bevolkt door mensen die hun zwakte en zonden herkennen en erkennen, en de vergeving van die zonden zoeken bij hun Here Christus. Bovendien zijn zij mensen, die elke dag en levenslang strijd voeren tegen de zonde, tot en met het 'kruisigen' van hun vlees'. Zij kunnen meespreken over de pijn van de bekering en zij voelen die pijn tot in hun hart.

Leven als lid van de kerk is kennelijk ook een *pijnlijk* leven. Gods goede gebod brengt voortdurend onze onmacht en schuld aan het licht.

Compromis en bekering

De pijn van de bekering kunnen wij niet stillen met behulp van een verhaal over het *compromis*. Een compromis is een schikking tussen partijen, waarbij ieder van beide partijen iets toegeeft en geen van beide voor honderd procent zijn aanspraken, rechten of wensen kan realiseren. Het is een belangrijk verschijnsel in onze gecompliceerde menselijke samenleving. Daarin doen zich voortdurend allerlei complicaties tussen elkaar be-

strijdende doelstellingen voor. Zonder compromissen zou die samenleving onleefbaar worden en regelrecht ontaarden, totdat zij is gedegenererd tot één grote heksenketel.

Daarom is het compromis in veel situaties binnen de menselijke samenleving een noodzakelijke en ethisch aanvaardbare figuur. Het is een middel om in een gebroken wereld de samenleving in stand te houden. Men spreekt in dit verband dan ook terecht van een 'manier van **(samen)leven**' (= 'modus vivendi').

Tegelijk is elk compromis een erkenning van de grens van onze mogelijkheden en van onze veelvuldige onmacht ten opzichte van elkaar. Ook het compromis brengt zijn eigen pijn mee.

De pijn van de bekering reikt dieper; zij is een blijk van de diepe verscheurdheid van de mens. Er moet een 'oude mens' afsterven om de 'nieuwe mens' te doen opstaan voor het aangezicht van God. Het is de pijn van de antithese tussen Christus en de duivel op het territorium van eigen hart en leven. De 'norm' van GóD en de 'werkelijkheid' van óns botsen frontaal. Maar deze abstracte formulering betekent in concreto: Onze goede God kan niet in één huis samenwonen met de zonde. Daarom schept God door zijn Geest nieuwe mensen, die aan Christus gelijkvormig zullen worden. In dat geval wordt er niet een moeilijke menselijke samenleving gestroomlijnd, maar er worden ontaarde levens van mensen vernieuwd voor God.

Het *compromis* is (in het beste geval) een maatregel van menselijke wijsheid om de samenleving van mensen in stand te houden.

De *bekering* staat in dienst van het creëren van een nieuwe mensheid – een mensheid die zal leven met de heilige God.

Wie de pijn van de door God gevraagde bekering vervangt door de teleurstelling over het helaas onvermijdelijke compromis, trekt Gods gebod in de sfeer van het compro-

mis en sluit op een bepaalde manier vrede met de macht van de zonde.

Wij allen hebben de neiging ons compromis-denken in te dragen in ons denken over de relatie tussen Gods gebod en onze gehoorzaamheid aan Gods wil. In dat geval zijn wij bezig met het 'haalbare' en zullen wij vervolgens de noodzaak en de radicaliteit van de bekering uit onze aandacht bannen.

De norm van God dopen wij om tot 'ideaal' en onze 'realiteit' (inclusief onze 'onmacht' en 'beperkt-heden') gaat fungeren als de grote, legitieme 'aftrekpost'. En wie deze aftrekpost niet respecteert, wordt gebrandmerkt als 'idealist' of 'utopist', 'radicalist' of 'perfectionist'. Wij bedenken met elkaar een 'wijze van leven', die het leven draaglijk maakt. Wij treffen een schikking tussen Gods norm en onze capaciteit. Ons *realiteitsbesef* krijgt een eigen gelding ten overstaan van Gods goede wil en wordt tot een statisch *contra-gegeven* tegenover de normativiteit van Gods wil.

Het resultaat van dit alles kan niets anders opleveren dan een leven, waaruit de pijn van de bekering vervlakt tot een tamme, ongevaarlijke verzuchting over ons menselijke tekort. Deze vervlakking is een subtiele vorm van degeneratie, die ons vervreemdt van de strijd van het nieuwe leven tegen de macht van de zonde. Zij leert ons berusten in de *status quo* en is als zodanig dé vijand van de verootmoediging en de zelfbeproeving voor Gods aangezicht. Deze degeneratie doet ons immers vrede sluiten met wat in ons bestaan levenslang een vijandige macht in onze omgang met de Here behoort te zijn.

Dit is de boodschap van Romeinen 7 en van 1 Joh. 1 en 2. Het valt op dat wij deze hoofdstukken *ontmoe-*ten, zowel in Zondag 44 HC als in art. 29 NGB.

Juist de weigering van de vrede met wat God 'zonde' noemt en het strijden tegen onze bereidheid *een*

dergelijke vrede te sluiten of te propageren, zijn de kenmerken van een leven in eerbied voor de Here en een 'begin' van de 'nieuwe gehoorzaamheid'.

Het zal niet moeilijk zijn de kerkelijke actualiteit van ons **verhaal** over 'compromis' en 'beking' op te merken. Over het '**compromis**' werd in de laatste jaren onder ons gediscussieerd, met name naar aanleiding van de voorlichting van de zijde van het GSEV, die o.m. aandacht vroeg voor de radicaliserende trek in het denken van K. Schilder. Wij verwijzen naar de twee discussie-nota's **Openheid tot dienstbetoon** (I, 1992 en II, 1993), zie I, 13vv., 25v., 30 (sub 2) en II, 18 (sub b) en 30. Voorts het opstel van H.J.D. Smit in de congresbundel **Toekomst voor gereformeerde organisaties**. Barneveld 1994, m.n. p. 59-68. Zie ook B. Luiten in dit blad (68,212).

Ook de '**modus vivendi**' heeft reeds geruime tijd een duidelijke kerkelijke associatie. Men heeft dit woord als officiële aanduiding geïntroduceerd en gehanteerd, met name in **kringen** van de Gereformeerde Bond. Het gold in deze **kring** als het alternatief van 'afscheiding'.

Als alle groepen in de Ned. Herv. Kerk recht hebben op volledige vrijheid, dan hebben de gereformeerden dat recht dus ook. Vgl. hier J. van der Graaf, **Delen of helen?** Hervormd kerkelijk leven in en met de Gereformeerde Bond, 1906-1951, Kampen 1978, 24-30 en de bundel J. van der Graaf (red.), **Beproeftetrouw**. Vijfenzeventig jaar Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk, Kampen z.j. [1981], 78-83 (C. Graafland), 96-128 (K. Exalto) en 206vv. (C. den Boer).

De '**modus vivendi**'-gedachte - praktijk is nog steeds actueel, vgl. M.J.G. van der Velde in **Kontekstueel**, 8/5, mei 1994, p. 22.

'Om te beginnen'

Wij komen tot een laatste vraag in dit verband.

Wanneer de 'totale wil' van onze God ons verbiedt een compromis te sluiten met de realiteit van ons gebrekkig functioneren in de praktijk - wat blijft er dan over van de concrete regeneratie van ons leven?

Welke ruimte hebben wij dan nog? Drijft deze wetsprediking ons niet tot de onrust van het perfectionistisch streven of tot de moedeloosheid van het voortdurend falen? Slaat het 'alles moeten' niet om in 'niets meer willen'? Het is de oude vraag van de Catechismus (vraag 114). En het antwoord op die vraag

sprekt ons niet alleen over het 'kleine begin' van de gehoorzaamheid. Ons leerboek zegt ook, met een beroep op Rom. 7 : 22 ('want naar de inwendige mens verlustig ik mij in de wet van God'): het volbrengen van Gods geboden wordt - 'om te beginnen' - op deze wijze in het leven van de nieuwe mens gerealiseerd, dat hij 'met een **ernstig voornemen** niet slechts naar sommige, maar naar alle geboden van God begint te leven.'

'Een ernstig voornemen' - dat is blijkbaar in ons bestaan de wortel van het nieuwe leven, het afscheid aan de degeneratie en de eerste uitstraling van de wedergeboorte.

Dus zullen wij onszelf in de **persoonlijke en collectieve zelfbeproeving daárop moeten toetsen** - ook **terzake van onze roeping in Gods kerk op aarde**. Wat **willen** wij - uiteindelijk - met ons leven voor **Gods oog? Willen** wij wel worden

door de Geest wat wij in Christus **zijn**? Willen wij echt **ontvangen** van de Geest, wat wij in Christus **hebben**? Behoort de eendracht van de kerk ook tot het **heil**, dat ons **toegeëigend** moet worden?

Het is de vraag naar onze vroomheid **in** ons kerkbesef. De vraag naar ons kerkbesef blijkt met die naar onze vroomheid samen te vallen - wellicht tot verrassing van **ve-len**

¹ Het 'ernstig' voornemen heet in de **Emden**-se editie van de **Heidelbergse Catechismus** uit 1563 het 'ernstige en ongeveinsde' voornemen.

In de Latijnse vertaling uit datzelfde jaar treft ons eveneens de nadruk daarop. Vgl. hierbij het **Schatboek** (ed. Gorinchem 1736), II, 471-474 en 477-480, onder verwijzing naar 1 Tim. 1 : 5, 1 Joh. 3 : 18, Fil. 3 : 13, 14 en DL V,1.

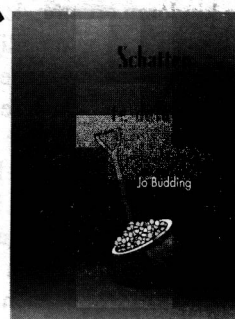
Het betoog in het **Schatboek** is gericht tegen het perfectionisme van de **Dopers**.

In de **Grote Catechismus** van Ursinus fungeert dit '**voornemen**' als **werk van de Heilige Geest** en als zodanig is het een blijk van Gods verkiezing (zie antw. 221, 222 (of 222, 223 in de editie Bouwmeester)).

Jo Budding

Schatten die te delven zijn

In prijs verlaagd

'Een Bijbel van tien bladzijden', 'Achtien jaar...', of 'Donor-zijn', is een greep uit de pakkende en indringende onderwerpen van Jo Budding. De auteur is belijdend lid van de Christelijke Gereformeerde Kerk te Veenendaal. Hij is één van de medewerkers van 't Keerpunt, een christelijke hulporganisatie voor mensen in probleem-situaties te Veenendaal.

Dit boek waarvan de inhoud, voor jong en oud, waard is om te doordenken of zich over te bezinnen, kunnen we u van harte aanbevelen.

144 pagina's, gebonden, f 19,-.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25.4460 AA Goes. Telefoon 01100-15591, Fax 01100-16492

Inleiding

In dit artikel en in twee vervolgartikelen zal het gaan over pubers. Er schijnt met hen iets aan de hand te zijn... Wie kent niet de uitdrukking puberaal gedrag. Het betekent zoveel als eigenzinnig, **onevenwichtig** en voor anderen **irritant** optreden. In de puberteit wordt zulk gedrag nog wel geaccepteerd als behorend bij de leeftijd, maar daarna is het niet meer gewenst. Wie te horen krijgt dat hij in de puberteit is blijven steken, zal nog eens goed over zichzelf moeten nadenken. Vaders en moeders van opgroeiende kinderen ervaren de puberteit wel eens als een moeilijke fase. Toch zijn naar mijn idee de spanningen voor de jongere zelf en voor de ouders minder groot dan ze in de daarop volgende **leeftijdssperiode**, de adolescentie, kunnen zijn. In de puberteit is er naast **groeiende zelfstandigheid** van het kind, ook afhankelijkheid en **aanhanke-lijkheid**. **Daardoor** leven **ouders** en kinderen in vergelijking met de **daarop** volgende **jaren**, **nog dicht** bij elkaar.

Ter voorbereiding van dit **onderwerp** maakte ik gebruik van een aantal boeken. De titels worden hiernaast geplaatst. Bekendheid met het leven van pubers in het eigen gezin maakte het boeiend om met dit onderwerp bezig te zijn. Het onderwerp wordt in drie delen beschreven:

1. **Wat is kenmerkend voor de puberteit?**
2. Hoe is de beleving van de puberteit?
3. Hoe zou de omgang kunnen zijn tussen pubers en ouders?

Foto: K.J. van der Sloot-te Velde

Opvoeding en onderwijs

De puberteit: een tijd van biologische verandering

Pubers zijn kinderen die geen kind meer zijn. Deze omschrijving is tegenstrijdig, maar past eigenlijk heel goed bij de plm. 11-15-jarigen. Jongens en meisjes komen in de puberteit. Het woord 'puber' heeft betrekking op een uiterlijk kenmerk van volwassen worden, de (donzige) beharing. Wanneer her en der en overal de haartjes verschijnen, komt de puber **tevoorschijn**. Of het kind het nou mooi vindt of niet, het is niet te keren. Vanwege dit kenmerk en de erbij behorende biologische rijping, noemen we pubers kind-af.

Boekenlijst

1. Om met pubers te praten over biologische verandering:
Kenneth N. Taylor – *Bijna twaalf* (Gideon uitgave positief christelijk).
2. Om met pubers te praten over maatschappelijke sociale veranderingen:
L. Duyvelaar en A. Geluk: *Alles wordt anders* (1993). (Een volstrekt werelds maar duidelijk handboek voor pubers, met tal van praktische uitwerkingen.)
3. Het in het artikel genoemde onderzoek onder pubers is in 1994 verschenen a/d Erasmus-universiteit van Rotterdam:
D. van Hoeken: *Pubertal status and problem behaviour*.
4. Door ziekte, vertraagde ontwikkeling of handicaps kunnen zich in de puberteit ongewone moeilijkheden voordoen. Zie:
W. Strubbe: *Anders dan gewoon*, inleiding in de kinder- en de jeugdpsychiatrie (1993).
5. Met betrekking tot ernstige gedragsstoornissen vanuit verschillende achtergronden:
R.A.C. Hoksbergen e.a.: *Adolescenten in vele gedaanten* (1989).
6. Over de meest voorkomende psychische problemen onder gereformeerde jongeren:
G. Glas: in: *Dienst*, 42 jrg. N. 1.
7. Over onderdrukkende mechanismen in het gezin:
Anneke Heeremans: *Goede ouders bestaan niet* (1991) en Jan van Haaren: *Angst* (1986) (beide auteurs staan niet positief tegenover het christelijk geloof).
8. Over het leren omgaan met genotmiddelen:
Bob van Amerongen: *Drugs en drank* (1989).
9. Een helpend boek wanneer verwijdering door conflicten dreigt:
E. Tettero: *Pubers*. (1992).
10. Over communicatie in het gezin:
Klazien van der Sloot-te Velde: *Goed voor kinderen* (1993).

Al in de hoogste klassen van de basisschool geven de veranderingen enige deining. Fluisterende gesprekjes, gegiechel over wie **wèl** en wie niet... Vooral onder de meisjes, de jongens zijn nog niet zover. Kinderen veranderen onder invloed van veranderingen in de **hormoonhuishouding**. Vraag niet wat hormonen precies zijn, maar let er op wat ze uitrusten. Meisjes worden langer, **krijgen** borsten en **rondere** heupen. Bij jongens zet eveneens lengtegroei in (bij lange jongens relatief eerder dan bij de kleinere). De beharing, de verandering van de stem en de groei van het geslachtsorgaan en het daarbij behorende 'zaadfabriekje' volgen niet lang daarna.

Nederlandse jongens zijn in biologisch opzicht gemiddeld op 16-jarige leeftijd volwassen. Onderlinge verschillen hebben nogal grote betekenis in sommige groepen. Achterblijvers hebben soms te kampen met **minderwaardigheidsgevoelens**.

Laten we onder de indruk zijn van het grote aantal biologische veranderingen. Het maakt de puberteit tot een spannende tijd.

Puberteit betekent in de eerste plaats biologische rijping. Voortaan zal de seksualiteit een flinke rol spelen in het leven. De puber wordt zich daarvan gaandeweg steeds meer bewust. Het is een tijd van ontdekken. Schaamtegevoelens met betrekking tot het eigen lichaam kunnen de puber parten spelen. Er kunnen zich praktische problemen voordoen zoals **menstruatieklachten**.

De kennis van pubers over seksualiteit en voortplanting bestaat uit informatie via verschillende kanalen. In biologieboeken vinden ze de voortplanting beschreven. Via reclames, t.v.-programma's en soms door films in de bioscoop en boeken van allerlei soort, **krijgen** pubers een beeld van wat 'seks' is en uitwerkt in een mensenleven. Het valt wel eens op dat pubers graag de indruk wekken op dit gebied 'al-

les' al te weten. Vanuit die houding maken ze de ouders min of meer duidelijk, geen prijs te stellen op intieme gesprekken. Wel is er aandacht wanneer opvoeders de dingen in hun samenhang plaatsen en op die manier verkeerde beeldvorming tegengaan.

Wanneer de puber seksuele gevoelens bij zichzelf ontdekt, ontstaan er verlangens om op dat terrein iets te beleven. 'Alles verandert', als een kind in de puberteit is. En hoe positief je op zichzelf ook kunt staan tegenover het volwassen worden, seksualiteit kan jongeren meer dan eens tot last zijn. Incidenteel komt het tussen pubers tot seksueel verkeer. Zwangerschap kan het gevolg zijn.

Waarschijnlijk gebeurde 'het' voor henzelf onverwachts. Want de meeste pubers hebben nog geen behoefte aan een relatie met veel intimiteit. Dat is voor hen nog veel te bedreigend. Jonge pubers zijn vooral in hun eigen uiterlijk geïnteresseerd: 'Zit m'n haar goed, ben ik te dik of te dun, **krijg** ik meeëters en zie ik er in die kleren wel goed uit?' Dat zijn de dingen die de vaak innerlijk onzekere puber bezighouden. Veiligheidshalve trekken meisjes op met meisjes en jongens met jongens. De puber heeft tijd nodig om de veranderingen van het eigen lichaam te accepteren en voelt zich veiliger in een groep van de eigen sekse.

Van lieverlee komt het moment waarop het voor de puber allemaal wat gewoner wordt. De zoektocht naar het andere geslacht kan dan beginnen. Aarzelend. Meisjes mijmeren erover hoe het samen met hem zal zijn. Uit romannetjes hebben ze de liefde leren kennen. Het lijkt de moeite waard. Beter dan het eindeloze gebabbel met de vriendinnen, met de bijbehorende ruzietjes. Aan het einde van de puberteit gaat een meisje intensiever contact met jongens niet meer uit de weg.

Jongens, hoewel niet allemaal,

willen aan het einde van de puberteit wel eens wat meer dan denken áán en praten over vrijen. Maar of hij er in slaagt het meisje aan zich te binden dat hem de kop gek maakt?

Het toegroeien naar een relatie is in onze cultuur dikwijls een proces dat jaren duurt. Doorgaans komt het pas na de puberteit tussen jongeren tot een vaste relatie. De maatschappelijke moraal staat (seksuele) intimiteit op jongere leeftijd toe, maar veel pubers vinden het ongeacht hun levensovertuiging gewoon stom om er al aan te beginnen.

De puberteit: een tijd van maatschappelijke verandering

In maatschappelijk opzicht brengt de puberteit ook iets nieuws, de andere school. Geen puber ontkomt eraan. De overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs is voor kinderen ingrijpend. Een 12-jarige wordt door de maatschappij geprest tot grotere zelfstandigheid dan tot dan toe. Het schoolgebouw is doorgaans verder van huis, de schoolbevolking is anders en groter. Er zijn meer leraren, die onderling behoorlijk verschillen in aanpak. Maar wie herinnert zich niet vooral uit die tijd de noodzaak om te presteren? De dreiging van overhoring, van een afgang in de groep bij onvoldoendes, maar ook de voldoening bij goede resultaten zijn goed voor talloze gesprekjes onder scholieren.

Het is natuurlijk van groot belang, dat een puber het vervolgonderwijs **krijgt** dat bij hem past. Voor de meesten van hen is er dan even goed nog een behoorlijke werklast. 'All I need is love, all I get is **homework!**', is een kreet uit een agenda. 'Ik heb liefde nodig, maar wat ik krijg is alleen maar huiswerk!' Gereformeerde pubers **krijgen** nog een extra portie door soms lange reistijden en in de vorm van **vereni-**

gingswerk en catechisatie. De week zit daardoor goed vol. Te voorts! Dan moeten er keuzes gemaakt worden.

In deze veranderde situatie zoekt de puber zijn weg. Als het niet zo goed lukt, is dat een tegenslag. 'Wat een rotgevoel', zegt een jongen van veertien, 'zo weinig vrije tijd'. Anderen accepteren moeite-

gedrag. Problemen worden dan heel heftig verwoord. Meestal duidt dit op innerlijke onzekerheid. Stimuleer het kind om zelf een oplossing te vinden. Piaget, een bekende leerpsycholoog, schreef over het denkvermogen van pubers, dat zij samenhangen zien, ingewikkelder situaties aankunnen dan kinderen en een eigen oordeel vormen. Pubers die merken dat zij in staat

Een variatie op dat spel is gemakkelijk te maken. Denk even na, op welke groente of fruitsoort, u lijkt. De volgende vraag is, of u daar wel tevreden over bent. Nog een vraag: zouden de mensen uit uw omgeving, uw kinderen bijvoorbeeld, het met uw keus eens zijn? Durft u hen dat te vragen?

Als mensen bezig zijn met zichzelf, denken ze na over hun identiteit. Wie ben ik? Wie wil ik zijn? Hoe zien anderen mij? Dat zijn de vragen.

De resultante van de antwoorden zou je de identiteit kunnen noemen. Pubers groeien toe naar een grotere herkenbaarheid in optreden dan voorheen.

Natuurlijk is de eigenheid van het schoolkind ook al wel zichtbaar. De puberteit is geen breuk met het verleden. Maar een puber gaat meer over zichzelf nadenken en wordt zich van zichzelf bewust. Hij vindt het belangrijk wat anderen van hem vinden. Pubers krijgen steeds meer eigen contacten, buiten de ouders om. Met wie ze omgaan en wat de inhoud van die omgang is, bepalen ze steeds meer zelf. Als ouders een vertrouwensrelatie hebben opgebouwd, kunnen ze nog wel meesturen. Sommige contacten kunnen gestimuleerd, andere ontraden of afgeremd worden. Hetzelfde geldt voor allerlei dingen die belangrijk zijn voor pubers, omdat ze hun persoonlijke voorkeur daarin tot uiting brengen. **Identiteitsbepalende zaken** als roken, kleding, muziek, geloof, sport enz., hebben de volle belangstelling van pubers!

Foto: 'Van Peuter tot Puber'; Uitg. Oosterbaan & Le Cointre

loos **dat** ze bezet zijn. Ze houden van het leven op school en werken thuis met plezier voor de school.

In de loop van de middag keren pubers huiswaarts met allerlei gevoelens. Als het goed is, is er dan een luisterend oor. Sommige pubers uit zichzelf op een geheel eigen wijze, bijvoorbeeld met veel herrie, dikke woorden en vertoon van onvrede. Soms waren er dan ook problemen. Denk aan een conflict met de leraar of met klasgenoten. Wat is de beste hulp die ouders kunnen bieden? Help zo nodig het probleem onder woorden te brengen. Meestal is er minder aan de hand dan aanvankelijk het geval leek. Sommige pubers vertonen negatief

zijn iets te ondernemen en tegenslagen te verwerken, groeien in zelfvertrouwen.

Het leerproces voor de ouders is, dat zij de problemen van hun kinderen steeds minder als hun eigen probleem gaan beschouwen.

De puberteit: een tijd van sociale verandering

In een klas vol pubers werd een spelletje gedaan. Leerlingen vroegen elkaar: 'Op welke groente lijkt ik volgens jou?' De één bleek op andijvie te lijken, bitter, maar wel voedingsrijk. De ander op appelmoes: heerlijk, maar zonder stevigheid. En ga zo maar door.

HOE WEGEN WIJ KERKELIJKE VERDEELDHEID?

B. Luiten

Antwoord aan ds. H.J. Boiten

Toen ik in november '94 het uitgangspunt van het nieuwe maandblad *Nader Bekeken* bekritiseerde, bood ik de eindredacteur van dat blad... aan in onze kolommen te reageren. Van dat aanbod heeft ds. Boiten inmiddels gebruik gemaakt, zoals de lezer twee weken geleden heeft kunnen zien.

Het mag duidelijk zijn wat mijn bedoeling was en is: niet kritiek leveren en daarmee uit, maar elkaar zoeken, elkaar proberen te begrijpen en te overtuigen zodat de gelederen gesloten kunnen worden.

Van mijn kant volgt er nu een afrondende reactie. Daarbij zal ik proberen zo duidelijk mogelijk aan te geven waar het in het inmiddels brede verhaal om draait.

Overeenstemming

Het is goed om in deze discussie eerst te noteren, waarin collega Boiten en ik overeenstemmen.

In de kerk, die Christus vergadert, behoort geen ruimte te zijn voor afwijking van de Schrift. Om de leer van de verlossing veilig te stellen tegenover tal van ketterijen, die zich allemaal ook op de Schrift menen te kunnen beroepen, heeft de kerk zich genoodzaakt gezien belijdenissen op te stellen. Deze confessies voegen aan Gods Woord niets toe, maar spreken het na. Door tal van reformaties heen mocht zo de waarheid worden behouden. De gereformeerde gelovigen zijn nu herkenbaar aan hun *confessionele trouw*.

Vervolgens is het niet mogelijk, dat in het gelovig belijden de kerk over het hoofd wordt gezien. Haar plaats en betekenis mogen niet in het midden worden gelaten. Zij is immers de kudde van de Goede Herder, het huis waarin God wil wonen, en vooral ook wordt zij getypeerd als de bruid van Christus. Daarom, wie de kerk niet liefheeft en haar gemeenschap niet zoekt, handelt in strijd met Gods bedoeling.

Op die manier onderschrijf ik het uitgangspunt van *Woord en Wereld* geheel: er mag geen scheiding worden gemaakt tussen confessionele trouw en *kerkelijke gehoorzaamheid*.

Verskil

Toch gaan onze wegen nogal uiteen. Of liever gezegd: *Woord en Wereld* vond het nodig met een nieuw opinieblad te komen naast de bladen die er al waren. De reden

Woord/weerwoord

werd en wordt door ds. Boiten nog al in de mist gelaten. Hij beroept zich nog steeds op de verschijning van de jaarboeken onder dezelfde titel *Nader Bekeken*. Heel onbevredigend! Want een jaarboek is geen opinieblad. Nu zullen wij die ontstaansgeschiedenis niet weer ophalen, maar de vraag blijft wel: wat scheidt ons terwijl er zoveel is dat ons samenbindt?

Door het lezen van de uitvoerige reactie van ds. Boiten ben ik helaas bevestigd in mijn vermoeden en in mijn geuite kritiek. Laat ik alles mogen samenvatten in een enkel beeld.

'Aferige kinderen'

In Jeremia 3 lezen wij een indrukwekkende profetie. Ondanks alles wat er in Israël is gebeurd roept God zijn volk terug.

'Keert weder, aferige kinderen, luidt het woord des HEREN, want Ik ben heer over u' (Jer.3:14).

Opvallend daarin is de aanspraak: ondanks de aferigheid tòch *kinderen*. Kinderen, die kostbare beloften dragen, die God wil vervullen. En juist omdat God zijn kinderen liefheeft, stelt Hij hun *aferigheid* aan de orde. Ze zullen naar Hem moeten luisteren. In een preek hierover zullen beide accenten goed uit de verf moeten komen. Het één mag het ander niet opeten.

Welnu, als ik goed luister naar het verhaal van ds. Boiten, komt zijn gedachte hierop neer. Voorzover er kinderen van God buiten de Gereformeerde Kerken zijn, zijn het allemaal *aferige kinderen*. *Want zij leven in zonde*. In de zonde van de kerkelijke verdeeldheid. Het woord 'zonde' buitelt door heel het stuk van ds. Boiten heen, terwijl hij zich

beroept op de schrijvers die hij citeert. Ik zou haast zeggen: terwijl hij denkt mijn kritiek te weerleggen, geeft hij één grote demonstratie van de kern van mijn bezwaar.

De vraag was en is: is er confessionele trouw, ook buiten de Gereformeerde Kerken? Ik had gesteld, dat de ontkenning van deze vraag een belangrijk uitgangspunt is van het nieuwe maandblad **Nader Bekeken**. **Ds. Boiten** reageert nu met aan te wijzen dat er juist veel confessionele trouw is om ons heen.

Dr. W.G. de Vries heeft zelfs eens gezegd, dat driekwart van de Nederlands Gereformeerden echt gereformeerd is. Dat is nogal wat. Ja, maar al die 'confessionele trouw' wordt ons door **ds. Boiten** gepresenteerd in het kader van de zonde en de verharding in de zonde. Zo kan **Woord en Wereld** met die trouw niets beginnen. Zwaar wordt dat benadrukt. Het werkt als een refrein, dat steeds terugkeert. Wat zonde is moet je zonde noemen. De zonde van de interkerkelijkheid doet mensen ook zondigen op andere terreinen. De genade van God is niet verschenen om te zondigen, maar om te breken met de zonde. Enzovoorts. Daarbij wordt iedereen, die niet direct van plan is zich bij onze kerken te voegen, over één kam geschoren. Eerst zal daar gehoorzaamheid moeten zijn, kerkelijke gehoorzaamheid. Pas dan is er echt confessionele trouw, waarmee je wat kunt. Pas dan zijn het kinderen van God, die je kunt binnenlaten in je gereformeerde organisatie.

Welnu, dat alles is mij veel te onge-nuanceerd.

Persoonlijke benadering

Ook al zou het om allemaal afkerige kinderen gaan, vanuit het oogpunt van de kerkelijke gehoorzaamheid bekeken, dan nog kun je hen anders benaderen dan **ds. Boiten** doet. Je zou ook eens kunnen benadrukken, dat je hen toch ziet als kinderen van God. Daarmee zeg je dan natuurlijk niet, dat zij alles wel

mogen doen. En je laat zeker de kerkelijke gehoorzaamheid niet in het midden. Maar dan betrek je ook het vele gemeenschappelijke dat je hebt in je afwegingen. Dan **dóe** je daar wat mee.

Dat klemmt juist in **persoonlijke** ontmoetingen. Aan de tafel van de kerkelijke **samensprekingen** met de Christelijke Gereformeerde Kerken bijv. kan ik mij voorstellen, dat daar op een goed moment het woord 'zonde' valt. 'Broeders, onze kerkelijke verdeeldheid is **zonde** voor God'.

Maar stel, daar zijn een christelijk gereformeerde vader en moeder, die hun kind graag op een gereformeerde basisschool willen hebben. Kan dan het bestuur in een gesprek met hen met recht en rede zeggen: 'het spijt ons, maar u leeft in zonde, namelijk in de zonde van de kerkelijke verdeeldheid die u voor uw deel in stand houdt'? Dat lijkt me zeer bezwaarlijk. Aan de tafel van de samensprekingen is gezegd, dat de Christelijke Gereformeerde Kerken zich niet hoeven te voegen bij de Gereformeerde Kerken. Maar wij streven naar een **wederzijdse** vereniging. Dat is een verregaande erkenning, waardoor je op dit moment eigenlijk niet verwacht dat christelijk gereformeerde broeders en zusters zich individueel vrijmaken en zich bij 'onze' kerken voegen. Dan kun je tegelijkertijd die ouders toch niet als een stel zondaren tegemoet treden? Als je hen op die manier, zoals **ds. Boiten** het standpunt van **Woord en Wereld** verwoordt, buiten je gereformeerde organisaties houdt, werkt dat juist vervreemding. Dit begrijpt toch geen mens? Wat doe je nu in zo'n geval met de **erkenning** dat je samensprekt met kinderen van God?

Ik verheug mij persoonlijk in goede contacten met christelijk gereformeerde collega's. Graag wil ik mij met hen verenigen. Ik ben ervan overtuigd, dat dit een goddelijke roeping is. Maar intussen kan ik hen werkelijk niet zien als mensen die persoonlijk in zonde leven. Zo

simpel kun je dat toch niet stellen. Kortom, hier wordt het standpunt van **Woord en Wereld** tot een sjabloon, dat domweg op alle situaties wordt gelegd. Terwijl vaak een veel genuanceerdere benadering mogelijk en nodig is. Dat is ook herkenbaar in het volgende.

Meer nuance nodig

Richting Nederlands Gereformeerde Kerken ligt de situatie geheel anders. De Open Brief heeft daar veel kwaad gesticht, maar helaas wordt dat door velen onderschat, tot op vandaag toe. Kerkelijk is er ruimte voor dwaling. Een situatie die wij zo niet mogen en willen accepteren. Toch ligt er een grond waarop wij elkaar kunnen aanspreken. En er is gezegd, dat driekwart van de **nederlands** gereformeerden in het persoonlijk leven die verkeerde ruimte niet wil. Het ware te wensen dat zij in **aktie** kwamen, zeker na het rapport aangaande de diakones. Niet dat die **diakones** zo verkeerd is, maar de manier van bijbellezen in dat rapport is ronduit zorgwekkend. De mogelijkheid van kerkelijke **samensprekingen** wordt op dit moment onderzocht. In het algemeen zal het daarom moeilijk zijn om in dit stadium een oproep te doen tot confessionele samenwerking. Die moeite versta ik, hoewel die per organisatie verschillend zal zijn. Maar toch, ook zonder oproep zijn er **nederlands** gereformeerde kinderen van God die doelbewust de kant opkoersen van confessionele organisaties. Dat laat zich verstaan: driekwart van de mensen daar wil immers niets weten van een andere binding.

Dan vraag je je af, uiteraard, waarom zij kerkelijk niet anders kiezen. In een goed gesprek kan dat blijken. Dan merk je, dat er vaak tal van andere motieven een rol spelen, die zeker niet allemaal **ongees- telijk** zijn te noemen. Laten we dan de kerkvraag maar rusten? Nee. Maar je kunt wel verder komen dan de aanspraak: 'u leeft in **zon-** de'.

Dan vraag ik: zou het niet mogelijk zijn, op basis van een wederzijdse herkenning in de oprechte begeerte confessioneel trouw te zijn, de krachten te bundelen? Ook als de kerkvraag nog verder besproken zou moeten worden?

Ik vraag niet, of wij hier allemaal voorstander van zijn. Ik vraag alleen, of dit **mogelijk** kan zijn en of wij elkaar daarin dan kunnen begrijpen. Want in zo'n situatie zie je niet alleen kerkelijke ontrouw (die menselijk gesproken soms nog verklaarbaar kan zijn ook), maar ook oprecht en trouw **geloof**. Dit vraagt dus om een zeer genuanceerde benadering.

Maar alle nuance verdwijnt als je hierop slechts het stempel weet te zetten van de zondige 'interkerkelijkheid'. Zo werd bijv. de redactiewijziging van het **Nederlands Dagblad** begroet. Ik ga dat nu allemaal niet herhalen, maar het valt mij wel op dat **ds.Boiten** die eenzijdige veroordeling nu nog voor zijn rekening neemt.

Vandaag beleven we net zo'n redactiewijziging bij **Kivive**. Ongetwijfeld ontmoet dit voor- en tegenstanders. Kritische vragen kunnen hierbij gesteld worden, zoals vorige week in dit blad ook gebeurd is. Van belang is dan de **diepgang** in de afwegingen. Een oppervlakkig 'ja' is rampzalig. Maar ook het stelselmatige en voorspelbare 'nee' kan vervlakkend en negatief werken. Dat geeft dan verwijdering en er wordt niet naar geluisterd, omdat men daarin onvoldoende de genuanceerde werkelijkheid herkent. **Kivive** richt zich ook op jongeren in de Gereformeerde Bond in de Hervormde Kerk. Daar ligt de situatie nog weer anders. Daar zijn vele kinderen van God, die naar eigen besef niet in gemeenschap met de dwaling leven. Kerkelijke **tussenschotjes** zouden dat voorkomen. Kerkelijk gezien zijn ze zo onbereikbaar, tot onze grote teleurstelling. Maar kan ik daarom iemand, die van **harte** de **HERE** vreest en in heiligheid wandelt, tegemoet **trede** met: 'u leeft in zonde'?

Zeker, die **kerkkeus** is fout, **zondig**. Maar bedenk daarbij wel, dat je iemand voor je hebt die van **jongsaf** nooit iets anders heeft gehoord dan dat je je niet mag afscheiden van de vaderlandse kerk. Hoe **weeg** je dan zijn kerkkeus? Hier schiet een sjabloon te kort.

Trouwens, van welke kerk zouden de meesten van ons lid zijn, wanneer wij ergens anders geboren waren? Dit zeg ik niet om het belang van de **kerkkeus** te nivelleren.

Maar wel om even aan te stippen, dat iemands kerkelijke achtergrond langdurig van grote invloed kan zijn.

Duidelijkheid waar ik niet blij mee ben

Reeds eerder heb ik geschreven, dat ik het uitgangspunt van **Woord en Wereld** onderschrijf. Confessionele trouw en kerkelijke gehoorzaamheid horen bij elkaar. Ik heb echter wel moeite met de **manier** waarop deze maatstaf gehanteerd wordt.

Ds.Boiten weet dat van mij. Hij citeert dit en noemt het een gevaarlijk standpunt.

Vervolgens zegt hij onder het kopje 'Praktisch of principieel?' van mijn opinie het volgende:

a. moet je met het mindere – een vrije organisatie – genoegen nemen, omdat het meerdere – geboden kerkelijke eenheid – toch niet lukt?

b. als een huwelijk – ook de kerk wordt met een bruid vergeleken – te hoog gegrepen is, moet men dan maar gaan samenwonen?

c. Luiten brengt niet in rekening, dat kerkelijke eenheid een roeping is van Godswege. **Dáárom** heeft Christus toch gebeden.

Tot hiertoe **ds.Boiten**.

Laat de lezer zelf oordelen: doet dit recht aan het standpunt dat ik verdedigde? Let wel, ik beweer niet dat er nergens kritiek op mijn standpunt mogelijk zou zijn. Maar doet **ds.Boiten** recht aan wat ik uitdraag?

Dat is dus absoluut niet zo. Ik heb

geen zin mij hier te verdedigen inzake onze belijdenis aangaande de kerk en haar eenheid. Ieder die mijn artikelen af en toe leest kan weten hoe ik haar liefheb. Maar juist daarom stelt het zo **teleur** als je keer op keer hier tegenaan loopt: zodra je pleit voor een genuanceerder toelatingsbeleid van gereformeerde organisaties, word je verweten dat je de **kerk** niet goed ziet. Dan heb je **per definitie** de kerk **ingeruild** voor de gereformeerde gezindte. Enzovoorts. Dat soort conclusies, waarin ik mij volstrekt niet herken, waren en zijn nu net mijn kernbezwaar tegen het standpunt van Woord en Wereld. Van daaruit werd m.i. het initiatief geboren het maandblad **Nader Bekeken** op te richten. **Ds.Boiten** weerspreekt deze **kritiek** lang en breed, ik heb volgens hem vrijwel alle publikaties van Woord en Wereld verkeerd begrepen, maar uiteindelijk zegt hij het zelf nog eens precies zó!

Dan breekt mijn klomp.

Drie publicaties

Zo kom ik tot de drie publikaties, die ik ter documentatie naar voren heb gehaald. **Ds.Boiten** bestrijdt mij de weergave ervan. Ik zou ze geen van drieën goed begrepen hebben.

Ik ben bang dat ik ze heel goed begrepen heb, zoals ik inmiddels uit de eigen weergave van **ds.Boiten** heb aangetoond.

Niettemin, als de lezer de moed ervoor heeft zelf te lezen en te vergelijken zal hij nog leuke ontdekkingen doen. Zo meent collega **Boiten** een treffend citaat van Van der Jagt te geven, op blz.22 van diens boekje. De schrijver geeft daar evenwel een weergave van het standpunt van **S.J.C.Cnossen**.

En inderdaad haalde ik van **B.P.Hagens** ter plaatse slechts één voorbeeld aan, terwijl hij er twee gaf. Alleen dat ene namelijk had betrekking op mijn betoog.

Met de weergave van de publicatie van **W.G.de Vries** ligt het **genuanceerder**. De verschillen met de Ge-

reformeerde Gemeenten zijn mij inderdaad bekend. Maar wie het boekje ter plaatse raadpleegt merkt, dat De Vries voornamelijk werkt met de objectieve *algemene* maatstaf dat je niet tegelijkertijd kerkelijk verdeeld en confessioneel één kunt zijn. Om die reden zou je *nooit* iets van een gezamenlijke grondslag mogen hebben ontleend aan Schrift en belijdenis, al ging je samenwerken met leden van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Tegen die stellingname richt zich mijn bezwaar. Dat je enerzijds als christenen samen gaat werken in het GPZ, doelbewust, maar anderzijds toch niets gezamenlijks als uitgangspunt zou mogen formuleren. Ik versta het probleem, en toch is het eenzijdig om in die moeite te blijven steken.

Nog één keer: 'interkerkelijk'

De gereformeerde kerk heeft als grondslag Schrift en belijdenis. De gereformeerde organisatie idem dito. Dat is een belangrijke overeenkomst, die wij niet kwijt willen. Toch is een organisatie geen kerk. Daarom is het echt verkeerd te spreken van een interkerkelijke organisatie. **Ds. Boiten** erkent dat. Toch kan hij de term wel accepteren, omdat ze al zo lang bestaat. Je kunt je echter ook afvragen, of het dan niet eens tijd wordt onze woorden anders te kiezen. Want deze term werkt grensvervagend, het toelatingsbeleid van kerk en niet-kerkelijke organisatie schuiven zo maar in elkaar. Waarvan akte.

En nog eens: ds. Hoorn

Ds. Boiten acht zichzelf en Nader Bekeken door mij geplaatst in de hoek van **ds. Hoorn**. Ik heb echter heel duidelijk gemaakt, dat ik dat niet heb geschreven en ook niet bedoeld. Toch zoekt mijn collega in zijn schrijven diezelfde hoek weer op. Jammer. Maar dit keer is het toch echt z'n eigen keus.

Tenslotte

Ds. Boiten en ik vangen elkaar niet op een woord. Ook hebben wij elkaar persoonlijk gesproken over de zaak die ons ter **harte** gaat. Er blijft verschil van mening liggen, helaas.

Persoonlijk vind ik dat wel jammer, maar ook te begrijpen. Want wie zal een laatste woord van wijsheid spreken over een kerkelijke verdeeldheid, wanneer die niet precies gelijkvalt met de scheiding tussen geloof en ongeloof, trouw en ontrouw?

Kwalijk vind ik wel, dat nu voor één strakke benadering een soort alleenrecht wordt gevraagd.

Ds. Boiten signaleert tussen de regels door, dat de redacteurs van *De Reformatie* onderling niet altijd op dezelfde lijn zitten als het over dit onderwerp gaat. Dat heeft hij dan goed gezien. Toch dienen wij samen de lezers met een keur aan argumenten, uit heden en verleden, die voor dit onderwerp van belang zijn. Daarin mag de kracht blijken van een weekblad, dat zich niet bij voorbaat op één opinie heeft vastgelegd en dat toch geschreven wordt in eenheid van geloof, in confessionele trouw en in kerkelijke gehoorzaamheid.

G.J. van Middelkoop

Hoe zijn we zout?

In het Christelijke Gereformeerde blad *De Wekker* schreef **D. Koole** op 24 februari over de wijze waarop gelovigen naar buiten laten merken wat het geloof betekent:

Zijn wij voor onze familie, buren, collega's en vrienden herkenbaar?

In één van de grote steden kwamen twee ouderlingen enige tijd geleden op de gedachte om in hun wijk in het gesprek bij het huisbezoek, zowel bij jongeren als bij ouderen, consequent de vraag op te nemen hoe men het christen-zijn in de samenleving van vandaag ervaart. Anders gezegd: bent u, ben jij, wel eens in de gelegenheid of neemt u, neem jij, wel eens het initiatief om in de ontmoeting met mensen in werk- en woonomgeving iets te laten blijken van wat u zegt te belijden en te geloven?

Voorzover wij onze godsdienstige tradities in de vorm van trouwe kerkgang en het christelijk ritueel in gezinsverband nog trouw waarnemen, drukken we daarin uit dat het om onmisbare geestelijke waarden gaat.

Wij zeggen en zingen in de zondagse samenkomsten met overtuiging uit, dat het leven zonder de diepe waarden van ons christelijk geloof onleefbaar zou zijn, maar wordt er van die overtuiging in ons leven van elke dag nu ook iets naar buiten uitgedragen? Zijn wij voor onze collega's, buren, familie en vrienden, herkenbaar als mensen die zich in alle dingen van het dagelijks leven aan het Evangelie van Christus wensen te oriënteren en die zich er niet voor schamen om daarvan in bepaalde situaties **onomwonden** blijk te geven?

Wanneer we op kantoor, in bedrijf, op school of aan de universiteit bij collega's en vrienden op een situatie van verdriet stuiten, is er dan vanuit het Evangelie wel eens een handreiking in de vorm van een bemoedigend woord? Als zich in onze omgeving een situatie van onrecht in de menselijke verhoudingen voordoet, durven wij daarop dan vanuit onze **geloofsopvattingen**, zonder aanzien des persoons, in te spelen? Wanneer in gesprekken onder collega's of in welke andere verbanden ook, televisie-uitzendingen of publikaties ter sprake komen, waarin de naam van God en die van Zijn volk in deze wereld oneer wordt aangedaan, durven wij ons daarvan dan openlijk te distantiëren door te laten blijken dat wij ons van het twijfelachtige genot van zulke uitzendingen en **publikaties** wensen te onthouden?

Is er, als wij in het bedrijfsleven misschien op een post met meer dan gewone verantwoordelijkheid zijn geplaatst, protest wanneer met commerciële, fiscale of andere handigheden wordt gepoogd financieel voordeel te bewerkstelligen, terwijl evident is dat het om illegale manipulaties gaat? Wanneer in de verbanden waarin wij ons dagelijks bewegen vraagstukken als milieu, herziening van de economische structuren ten gunste van de landen van de Derde **Wereld** en de onontkoombare teruggang in ons **welvaartsbestaan** ter sprake komen, proberen we dan naar het ons gegeven inzicht en vanuit de noties die het Woord van God daaromtrent bevat, voorzichtig mee te denken? Wanneer de samenleving steeds sterker de neiging vertoont zich van christelijke tradities te ontdoen en op allerlei terreinen een beangstigende daling van het normbesef te zien geeft, mag dan van ons gelden wat in Psalm 119 : 30 staat, namelijk dat ons hart ten aanzien van wat God heeft ingezet, één en ondeelbaar is en dat wij onbesmeurd en onbesmet Gods naam in heel ons leven laten lezen? Zo maar een paar vragen...

Uit de antwoorden die op de huisbezoeken gegeven werden, bleek dat veel mensen in het dagelijks leven niet toe komen aan een gesprek over God en godsdienstige zaken. Veel christenen gaan incognito door de wereld. Maar:

Zonder afbreuk te willen doen aan de betekenis van de opzettelijke evangelisatie, zoals die in georganiseerd verband plaatsvindt (die overigens door de buitenkerkelijke wereld niet zelden als kunstmatig gearrangeerde propaganda wordt ervaren), mag men zonder twijfel stellen, dat de grootste invloed van het Evangelie op de samenleving, besloten ligt in het getuigende leven van de christen in de ontmoeting met mensen waarmee hij dagelijkse omgang heeft.

Wat houdt de vlam brandend?

'Samen op weg' zou wel eens een 'Samen weg' kunnen worden in een tijd dat de Nederlandse Hervormde Kerk en de synodaal Gereformeerde Kerken in Nederland een voortgaande uittocht van leden beleven. Dat schrijft **Jacob Noordmans** in het **Hervormd Weekblad** van 23 februari. De Nederlandse Hervormde Kerk zou zich meer moeten laten gelden in de wereld en de samenleving. Maar ze moet beginnen met de prediking en de eredienst. Al delen we zijn opvattingen niet in alles, het is interessant te lezen wat hij schrijft:

De hele Mens

In haar prediking moet de kerk niet alleen beter laten uitkomen dat het in de Blijde Boodschap om de hele wereld is begonnen, maar ook om de hele mens. De moderne mens is maar al te vaak een gespleten figuur. Hij leidt een verbrokkeld bestaan: als werknemer of baas, als echtgenoot en huisvader, als **verenigings-** en **clubman**, als buurt- en **wijkbewoner** en als dorpeling of stedeling. De kerk mag zulke 'gespleten' mensen niet zonder meer overlaten aan artsen, psychiaters, therapeuten, gebedsgenezers, ma-

giërs, kwakzalvers en goeroe's. Van de zondagse **evangelie-verkondiging** zou, als het goed was, ook een geneeskrachtige werking moeten uitgaan, voor lichaam en geest. Van de levende gemeenschap der gelovigen zou wat meer warmte moeten en kunnen **uitstralen** dan van de ingestraalde kaartjes van Yomanda van Tiel. ' 's Zondags naar de kerk – goed voor u!' De zondagse eredienst vormt in beginsele een unieke bijdrage tot het geestelijk, cultureel, politiek en sociaal leven van de natie. Alleen die natie merkt daar zo bedroevend weinig van!

De watersnood heeft bewezen, hoe de mensen hunkeren naar wat meer saamhorigheid en medeleven. Een helpende hand, een hulpvaardig gebaar, een bemoedigend woord en een troostende blik zijn voor mensen in nood al van onschatbare waarde. De mensen ervaren tegelijk, hoe bevrijdend en hartverwarmend het voor henzelf kan zijn andere **mensen** te helpen en even weg te breken uit het eigen, enge, **zelf-**verzorgende wereldje. Zij ontdekken bovendien, hoe betrekkelijk het dagelijks bestaan en stoffelijk bezit is. Er zijn andere, hogere waarden in dit leven en het behoort tot de taken der kerk, de mensen van die wetenschap deelgenoot te maken. Om te beginnen in haar zondagse eredienst.

Die zondagse eredienst mag niet ontaarden in een one-man-show van de predikant. Zijn hart klopt in het samenspel tussen predikant, kerkeraad, gemeente, organist en koster. Aan zo'n kerkdienst hoeven niet allerlei voorbesprekingen vooraf te gaan; de kerken en haar colleges en dienaren vergaderen zich al een ongeluk. Maar de verkondiging van het Woord blijft de verantwoordelijkheid van de hele gemeente.

De kerkdienst hoort, met name in de prediking, een weerspiegeling te en een echo te zijn van wat er in de wereld gaande is. Maar zulks altijd met Gods Woord als klankbord en spiegel. Een eerste vereiste is, dat de predikant zoveel mogelijk tijd,

in zijn preek
steekt. In die zondagse eredienst
noet het immers in de eerste plaats
gebeuren. Dáár komt de gemeente
tot leven. Dáár belijdt, gelooft en
looft zij met de kerk van alle eeu-
en plaatsen.

Nieuwe vroomheid

Die eredienst hoort niet alleen een
zaak van het hoofd te zijn, maar
ook van het hart. Niet alleen van
het verstand, maar ook van het ge-
voel. Er zou misschien wel eens
wat meer gezongen mogen wor-
&n. Kerkmensen zingen graag sa-
men uit volle borst. Dat lucht op en
bindt samen. Daarom gezangen die
de gemeenteleden goed kennen en
mooi vinden. Liturgisch verant-
woord moet tegelijk pastoraal ver-
antwoord zijn. Wellicht kunnen de
oude kerken op dit stuk nog wat le-
ren van de evangelische beweging
en de pinksterbeweging. De liede-
ren van Johannes de Heer, Moody
en Sankey leven nog altijd, alle
spot en hoon ten spijt. Wat baten
de modernste gezangboeken en de
nieuwste bijbelvertalingen als de
kerken leeg blijven?

De kerk zou in haar erediensten de
houding van haar leden een nieuwe
vroomheid, een soort moderne de-
votie, moeten uitstralen. Zij zou in
dit opzicht wat kunnen leren van
de moslim-broeders en -zusters in
ons midden. Wat belet kerkleden
toch zich ook in het dagelijks leve
zichtbaar te houden aan bepaalde
leef- en gedragsregels? Waarom
zouden zij zich niet wat duidelijke
profielen als christenmensen?

PASTORAAL
perspectief

Prof. J. Kamphuis

Godsvrucht - een kracht *Antwoord aan de secularisatie*

Een rode draad in hedendaags pastoraat: de strijd te-
gen secularisatie. Prof. Kamphuis beschrijft op praktische
wijze de godsvrucht, ofwel de oefening van de christelij-
ke deugden, als krachtig wapen in die strijd.

88 pag., paperback, f 11,75.

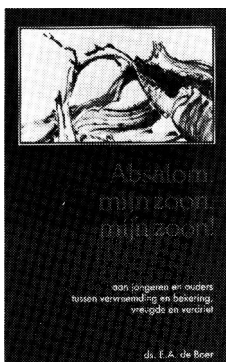
Ds. M.J.C. Blok

Je staat er niet alleen voor *De ongehuwde in de gemeente*

De 'ongewild ongehuwde' hoort erbij. Maar hoe gaat
dat in de praktijk? Informatie over vele facetten van het
ongehuwd-zijn: vereenzaming, de seksualiteitsbeleving,
het huwelijksbureau. En natuurlijk: het pastoraat.

96 pag., paperback, f 12,00.

Ook verkrijgbaar in de boekhandel.

Ds. E.A. de Boer

Absalom, mijn zoon, mijn zoon!

Een dikke, open brief aan jongeren
en ouders tussen vervreemding en
bekering, vreugde en verdriet. Een
jonge predikant laat zijn hart spreken
over kerkverlating en de vervreem-
ding die daaraan vooraf gaat,
Kritisch en opbouwend!
Een goed cadeau!

184 pag., paperback, f 19,50.

Ook verkrijgbaar in de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25,4460 AA Goes

Telefoon 01100-15591, Fax 01100-16492